

TAKÁCS István

PhD-hallgató

**Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar,
Földtudományok Doktori Iskola, Geopolitikai Program,
Pécs**

PhD student

**University of Pécs, Faculty of Natural Sciences,
Doctoral School of Earth Sciences Geopolitical Program,
Pécs, Hungary**

email: pistiket@gmail.com

**A KELETI PARTNERSÉG KERESKEDELMI
CÉLKITŰZÉSEINEK 10 ÉVES EGYENLEGE A V4-EK
SZEMSZÖGÉBŐL**

**THE TRADE EFFECTS OF THE EASTERN PARTNERSHIP
FROM V-4 PERSPECTIVES AFTER 10 YEARS**

ABSTRACT

The Eastern Partnership (EaP) initiative was launched on 7 May 2009, at the Prague summit of EU Member States. The setting up of an initiative that facilitates closer co-operation with the Eastern European region has been an important objective of the V4 countries since they acceded to the European Union (EU). Therefore, after more than 10 years of its creation, it is worth examining the results of the EaP from the V4 perspective. This study provides an overview of the trade policy achievements of the EaP both from an institutional point of view and more importantly by assessing the evolution of trade flows between the V4 countries and EaP partners. On the institutional side, the picture is mixed. While the EU managed to conclude Deep and Comprehensive Free Trade Agreements (DCFTAs) with Ukraine, Moldova and Georgia, the cooperation agreements negotiated with Armenia and Azerbaijan are much less ambitious mainly due to geopolitical and

political reasons, and no new agreement could be negotiated with Belarus. These mixed results can be attributed in part to the Russian pressure on these countries, but the fact that the EU could not offer them the future perspectives of EU Membership also played an important part. In terms of trade in goods flows, the EaP can be seen as a success for V4 countries. The V4 import from EaP partners more than doubled and exports almost doubled over the last 10 years. Among V4 countries Poland dominates the trade flows with EaP partners but in terms of growth, it is Hungary whose trade grew most dynamically with the EaP region. For V4 countries, Ukraine is the most important trading partner among the EaP countries, while Armenia is the least relevant. Between 2009 and 2018, most of the EaP countries could diversify their exports to the V4 countries and the export composition has shifted towards processed goods and products with higher added value. The exports from V4 countries were already diversified and contained higher added value products, but this trend has intensified further. The main export products of V4 countries to the EaP region include machinery and transport equipment, manufactured goods and chemicals. According to the statistics there is evidence that trade grew more dynamically with those EaP partners with whom the EU has concluded DCFTAs and this trend is expected to continue in the future.

Kulcsszavak: Keleti Partnerség, kereskedelempolitika, V4-ek, szabad-kereskedelmi megállapodások, árukereskedelem

Keynotes: Eastern Partnership, trade policy, V-4, free trade agreements, trade in goods

1. Bevezetés

Az Európai Unió (EU) 2004-es bővítését követően az Unió határainak keletre tolódásával újra kellett definiálni az EU szomszédságpolitikáját. A Déli Szomszédság országaival való szoros együttműködés megtartása mellett az újonnan csatlakozott tagállamok egyre markánsabban kezdték képviselni azt az álláspontot, hogy az Uniónak az EU keleti szomszédaival szorosabbra kell fűznie a politikai és gazdasági kapcsolatait. A 2008. június 19-20-i ülésén az Európai Tanács elsősorban Lengyelország, illetve Svédország kezdeményezésére felszólította az Európai Bizottságot, hogy készítse el az EU és 6 posztszovjet állam (Belorusszia, Grúzia, Ukrajna, Örmény-

ország, Azerbajdzsán és Moldova) együttműködésének kereteire vonatkozó javaslatát.¹ Az EU a partnerekkel 2009. május 7-én, Prágában kötötte meg az együttműködési megállapodást. Ezzel hivatalosan kezdetét vette a Keleti Partnerség. A kezdeményezés célja az EU és a partnerországok közötti politikai és gazdasági kapcsolatok szorosabbá fűzése volt. Az EU elő kívánta segíteni a partnerekkel a kereskedelmi és beruházási kapcsolatok fejlődését, a demokratikus átalakulást, a partnerországokban gazdasági és szociális reformok meghozatalát. Ehhez pénzügyi és technikai segítségnyújtást helyezett kilátásba.

A Keleti Partnerség létrehozása mögötti gazdasági és külpolitikai motívációk mellett fontos geopolitikai megfontolások is húzódtak. Az EU-nak, de azon belül is elsősorban a közép-kelet-európai tagállamoknak alapvető érdeke volt, hogy e térséget próbálják meg a nagyon jelentős orosz befolyás alól minél jobban kiszabadítani azzal, hogy az EU egy szorosabb együttműködési formát ajánl számukra. Ezzel az EU egy fontos geopolitikai csatát kezdett Oroszországgal szemben, amely féltékenyen tekintett e kezdeményezésre, mivel az saját befolyásolási övezetét gyengítette.²

A gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok szorosabbá fűzése kapcsán a cél az volt, hogy mind a 6 partnerrel mély és átfogó szabadkereskedelmi megállapodást (DCFTA) tartalmazó Társulási Megállapodást tárgyaljon ki az EU és lehetőleg a partnerek is szabadkereskedelmi megállapodást tárgyaljanak ki egymással, mellyel létrejöhetne egy szabadkereskedelmi övezet a partnerek között³. Mivel azonban az EU kereskedelempolitikájának alapelve volt, hogy szabadkereskedelmi megállapodást (FTA) csak olyan partnerekkel tárgyal ki, amelyek már tagjai a Kereskedelmi Világszervezetnek (WTO) és Azerbajdzsán és Belorusszia nem volt még WTO tag, így a szabadkereskedelmi tárgyalásokat csak Grúziával, Örményországgal, Ukrajnával és Moldovával kezdte meg. Ezek a tárgyalások 2013-ra mind a 4 országgal lezárultak. A megállapodások aláírására ugyanakkor csak 2014-ben került sor Moldovával és Grúziával, illetve Ukrajnával. Ukrajnával már a megállapodás aláírása is az országban kitört forradalom és egyre erősödő orosz nyomás hatására húzódott el és a megállapodás ideiglenes alkalmazásának megkezdése ezekre az okokra visszavezethetően csak 2016-ban kezdődött meg. Örményországgal nem is került sor a megállapodás aláírására, miután bejelentette az Oroszország vezette Eurázsiai Gazdasági Unióhoz való csatlakozását. Ezután a felek egy Átfogó Partnerségi Megállapodás kitárgyalását kezdték meg és miután a tárgyalások lezárultak, a megállapodás ideiglenes alkalmazását 2018-ban kezdték meg. E megállapodás az 1999 óta hatályos Partnerségi és Együttműködési Megállapodást váltotta

fel. Belorussziával csak egy 1989-ből származó Kereskedelmi és Együttműködési Megállapodás adja a kereskedelmi kapcsolatok kereteit. Ugyan a felek megkezdték a tárgyalásokat egy ezt felváltó Partnerségi Megállapodás létrehozására, azonban annak aláírásától az EU politikai és emberi jogi aggályokra hivatkozva elállt. Azerbajdzsánnal jelenleg az 1999 óta hatályos Partnerségi és Együttműködési Megállapodás szabályozza a kereskedelmi és politikai kapcsolatokat. A felek 2017-ben megkezdték a tárgyalásokat egy Új Átfogó Megállapodás létrehozására, azonban azok még nem zárultak le.

Ezek alapján megállapítható, hogy a gazdasági, kereskedelmi és politikai intézményes kapcsolatok szorosabbá fűzésének megteremtésére irányuló uniós törekvések felemás eredményt hoztak. Míg Ukrajnával, Moldovával és Georgiával sikerült DCFTA megállapodásokat létrehozni, addig Örményországgal egy lazább kapcsolatot jelentő Átfogó Partnerségi Megállapodást lehetett kitárgyalni, míg az egy ilyen megállapodás létrehozását célzó tárgyalások Azerbajdzsánnal még nem zárultak le, Belorussziával pedig nem sikerült új megállapodást kitárgyalni és nem is folynak jelenleg erre irányuló tárgyalások.

E felemás helyzet kialakulása többek között az orosz nyomásgyakorlásra vezethető vissza, illetve arra, hogy az EU világossá tette e partnerek számára, hogy ez az integrációs folyamat, szemben például a nyugat balkáni országokkal, vagy korábban a 2004-ben csatlakozott kelet-közép európai országokkal, nem eredményezheti az EU-hoz való csatlakozásukat⁴. Erre több nyugat-európai ország kényesen ügyelt, így például Hollandia, hogy világossá tegye e partnerek számára, hogy nincs perspektívája annak, hogy uniós tagok legyenek⁵. Eközben Oroszország létrehozta az Eurázsiai Gazdasági Uniót 2014-ben, aminek alapító tagja volt Fehéroroszország. Ez a fejlemény, az egyéb politikai feszültségek mellett alapvetően járult hozzá ahhoz, hogy Fehéroroszország ne fűzze szorosabbra a kereskedelmi intézményes kapcsolatokat az EU-val. Örményország hiába tárgyalta ki DCFTA-t, orosz nyomásra 2015-ben csatlakozott az Eurázsiai Unióhoz, mely elvileg és gyakorlatilag is ellehetetlenítette, hogy a felek DCFTA-t kössenek. Ukrajna esetében még komolyabb orosz nyomás volt megfigyelhető annak érdekében, hogy Ukrajna ne az EU által kínált szoros gazdasági és kereskedelmi együttműködést kínáló DCFTA-t írja alá, és sikerült is megtorpanást okoznia a megállapodás aláírása kapcsán, illetve ez a megállapodás volt az egyik oka az orosz-ukrán kapcsolatok és Ukrajna mélyülő válságának⁶. Végül Ukrajna az EU-val kitárgyalt megállapodást választotta az Oroszország által kínált Eurázsiai Gazdasági Unió helyett.

Kiemelendő, hogy az Ukrajnával, Moldovával és Georgiával már alkalmazásra került Társulási Megállapodások részeként kitérített DCFTA megállapodások meglehetősen átfogóan és ambiciózus módon szabályozzák az EU-val a kereskedelmi kapcsolatokat. Ezek az árukereskedelem terén nemcsak a vámok eltörlését irányozzák elő, hanem a nem vámjellegű akadályok lebontását is célul tűzik ki. Az árukereskedelem liberalizációja mellett nagymértékben liberalizálják a szolgáltatáskereskedelmi és közbeszerzési piacokat és ambiciózus fegyelmeket tartalmaznak a kereskedelemhez kapcsolódó szellemi tulajdonjogok védelme terén is. Az EU által kitérített modern FTA-khez⁷ képest e megállapodások egy fontos addicionális elemmel is kibővültek, miszerint egyes területeken (pénzügyi szolgáltatások, állat- és növényegészségügyi előírások, közbeszerzések) a partnerek vállalják, hogy közelítik a szabályozásukat az EU *acquis*-hoz, így számos esetben átveszik az uniós szabályokat. Ezek a rendelkezések már egy mélyebb integrációs folyamat irányába mutatnak.

2. Szakirodalom áttekintése, kutatás céljának meghatározása

Számos tanulmány foglalkozott a Keleti Partnerséggel, elsősorban annak politikai, geopolitikai motivációit, illetve a gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzésének várható hatásait vizsgálva. Ezek közül kiemelést érdemel Richard Young és Kateryna Pishchikova 2013-ban megjelent tanulmánya, mely a Keleti Partnerség geostratégiai aspektusait vizsgálta⁸. Ezek a tanulmányok ugyanakkor az EU szintjén vizsgálták e kérdéseket és külön V4-ekre kiterjedő tanulmány kevés született. Említést érdemel a Kosciuszko Institute 2010-es tanulmánykötete, mely az egyes V4 országok viszonyát, motivációit külön tanulmányokban elemezi a Keleti Partnerség kapcsán⁹. Ennél még relevánsabb a 2014-ben Szigetvári Tamás szerkesztésében megjelent MTA tanulmánykötet, mely egy általános, a Keleti Partnerség országai és az EU közötti kereskedelmi kapcsolatokat bemutató tanulmány mellett egyrészt Magyarország és Lengyelország EU-val kötött Társulási Megállapodásaiból levonható tapasztalatokat mutatja be a Keleti Partnerségre nézve külön tanulmányokban, illetve Ukrajna, Moldova, Azerbajdzsán és Georgia EU-val való kereskedelmi kapcsolatait és annak szorosabbra fűzésének lehetőségeit-realitásait mutatja be külön tanulmányokban. Végül Ludvig Zsuzsa tanulmánya az EU és Oroszország közti geopolitikai versengést mutatja be a térségért folytatott harcban. Ezek a tanulmányok jó áttekintést adnak az EU és a Keleti Partnerek közti keres-

kedelmi kapcsolatok fő jellegzetességeiről, valamint az intézményi feltételekről, illetve a V4-es országok érdekeiről, ugyanakkor nem vizsgálják a Keleti Partnerség létrehozása óta a kereskedelmi kapcsolatok, elsősorban a kereskedelmi forgalom alakulását, azaz a ténylegesen elért eredményeket. Készültek tanulmányok arra vonatkozóan, hogy az egyes Keleti Partnerség országaival a kitárgyalt DCFTA megállapodások mennyivel növelhetik az EU és a Keleti Partnerség országai közti kereskedelmi forgalmat. Veronika Movchan és Volodymyr Shportyuk 2012-es tanulmánya¹⁰ kísérletet tett az EU-Ukrajna DCFTA lehetséges pozitív hatásainak bemutatására és ezt kivetítette a Keleti Partnerség többi országára, ugyanakkor a potenciális jóléti és általános lehetséges hatásokra vonatkozó megállapításokon túl nem vizsgálta konkrétan a kereskedelmi forgalom várható bővülését a felek között. Az Európai Bizottság megbízásából készültek külön-külön ex ante hatástanulmányok Georgia, Moldova és Ukrajna esetében is a DCFTA-k potenciális várható jóléti és kereskedelem bővítő hatásainak felvázolására. Ukrajna esetében az Ecorycs által elkészített tanulmány¹¹ azt prognosztizálta, hogy a DCFTA létrehozását követően Ukrajna kereskedelmi deficitje csökken az EU-val szemben és a kereskedelmi forgalom a felek között elsősorban a gabonafélék, cukor, acéltermékek, valamint gépek és elektronikai eszközök esetében mutat majd jelentős növekedést. Az EU esetében jóval kisebb kereskedelem bővítő hatást jósolt, mint Ukrajna esetében. Moldova és Georgia esetében szintén az Ecorycs készített ex ante hatástanulmányt¹² a megállapodás potenciális jóléti és kereskedelem bővítő hatásairól, mely már konkrét számokat tartalmaz a várható kereskedelem bővülést illetően. Georgia esetében a tanulmány azt prognosztizálja, hogy az országnak az EU-ba irányuló exportja 12%-al, míg az importja csak 7,5%-al nő, így folyamatosan csökken majd relatív értelemben az EU-val szembeni kereskedelmi deficitje. Az EU kereskedelmére elhanyagolható pozitív hatást vetít előre. Moldova esetében 16%-os exportbővülést és 8%-os importbővülést prognosztizált a tanulmány az EU-val szemben, míg uniós tekintetben szintén elhanyagolható pozitív hatást vár.

A szakirodalmi áttekintést követően elmondható, hogy a tanulmányok alapvetően az EU viszonylatában foglalkoztak a Keleti Partnerség témájával és viszonylag szűk számú tanulmány koncentrált a kifejezett V4 aspektusokra. Ami a kereskedelmi hatásokat illeti, alapvetően csak az EU és az egyes partnerek esetében születtek vizsgálatok a potenciális kereskedelem bővülésre vonatkozóan, de azok még nem foglalkoztak az eddig elért eredményekkel uniós szinten sem. EU szinten eddig az Európai Külügyi Szolgálat tett közzé a honlapján különböző factsheet-eket¹³, melyek bemu-

tatják a Keleti Partnerség 10 éves létrehozásának eredményeit és az eddigi kereskedelembővülést. Ugyanakkor tudományos közlemény nem született e témában, különösen nem V4 szintre lebontva.

A fentiekre tekintettel, jelen tanulmány annak vizsgálatára tesz kísérletet, hogy a Keleti Partnerség eddigi 10 éves (2009-2018) fennállása során a közben kialakított intézményi keretek figyelembe vételével hogyan alakult a V4 országok és a Keleti Partnerség országai közötti árukereskedelem. A V4-ek 10 éves export és importteljesítménye mellett azt is elemezi, hogy az egyes V4 országok külön-külön hogyan teljesítettek a Keleti Partnerség országaival, illetve azon belül külön-külön az egyes partnerekkel, illetve történt-e elmozdulás a relatív piaci részesedések tekintetében. Megvizsgálja, hogyan alakult a V4-es országok teljesítménye az EU átlaghoz képest e partnerekkel. Ezen túlmenően az export- és importszerkezetet és az abban történt változásokat is kielemezi.

3. A V4-ek és a Keleti Partnerség országai közti árukereskedelmi forgalom alakulása 2009 és 2018 között

3.1. Általános árukereskedelmi trendek alakulása és viszonyítása

A következőkben először azt vizsgáljuk meg, hogy miként változott 2009 és 2018 között az egyes V4 országoknak a Keleti Partnerség országaiba irányuló exportteljesítménye, illetve az onnan érkezett importja. Az adatokat az egyes V4 országok szerint külön-külön is áttekintjük.

Az 1. ábra alapján megállapítható, hogy a V4 országok exportja majdnem megduplázódott a vizsgált 10 éves időszak alatt. Ami a kivétel növekedési ütemét illeti, jól látható, hogy 2009 és 2012 között dinamikus bővülés volt megfigyelhető, ezután visszaesés következett be, majd 2016-tól az export újra dinamikus növekedésnek indult. Érdemes megjegyezni, hogy a 2009 utáni erőteljes bővülés annak is köszönhető, hogy a 2008-as gazdasági válság következtében jelentősen visszaesett a világ országainak GDP-je és így a jelenlegi 2009-es bázisév viszonylag mérsékelt szintű kiindulási adatokkal rendelkezik. Általában megfigyelhető, hogy 2010-től újra beindul a kereskedelmi forgalom növekedése, bár ezután némi megtorpanás mutatkozik. A 2016-tól indult növekedésnek egyik fő oka az, hogy a V4-ek és a Keleti Partnerség országai közti kereskedelmi forgalom jelentős része Ukrajnával bonyolódik le, mely országgal 2016-tól kezdődött meg a DCFTA ideiglenes alkalmazása, ami jelentős pozitív hatást gyakorolt a felek kereskedelmének bővülésére.

1. Ábra: Az egyes V4 országok exportjának, illetve importjának alakulása a Keleti Partnerség országaival 2009 és 2018 között (millió euró)

Figure 1: The export and import figures of individual V4 countries with the Eastern Partnership (EaP) countries between 2009 and 2018 (Mio EUR)

Export to all EaP countries	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% 2009-2018
CZ	819	1 137	1 552	1 917	1 862	1 274	1 015	1 211	1 506	1 770	216%
HU	1 186	1 806	2 014	2 165	2 336	1 978	1 622	1 719	2 359	2 935	247%
PL	3 524	4 485	4 964	6 044	6 577	5 207	4 542	5 005	6 003	6 304	179%
SK	391	502	637	642	692	503	466	495	594	571	146%
V4	5 919	7 929	9 167	10 768	11 468	8 961	7 646	8 430	10 462	11 579	196%
Import from all EaP countries	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% 2009-2018
CZ	920	1 789	2 333	2 272	1 987	2 342	1 769	1 212	1 802	2 083	226%
HU	577	716	1 045	1 290	1 284	1 353	1 104	1 188	1 724	1 618	280%
PL	1 431	2 038	2 981	2 816	2 347	2 427	2 378	2 666	3 227	3 934	275%
SK	334	522	729	666	654	605	568	542	677	766	230%
V4	3 262	5 068	7 089	7 043	6 272	6 727	5 819	5 608	7 430	8 401	258%

Forrás: Eurostat, saját összeállítás

2. Ábra: A V4-ek export és importjának alakulása az egyes Keleti Partnerség országai viszonylatában (millió euró)
Figure 2: Export and import statistics between V4 and the individual EaP countries (Mio EUR)

V4 import from	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% 2009-2018
EAP	3 262	5 068	7 089	7 043	6 272	6 727	5 819	5 608	7 430	8 401	258%
ARM	1,5	3	2	2	3	3	16	21	12	10	718%
AZE	496	914	1 243	1 276	1 047	1 439	958	495	921	1 056	213%
BEL	770	806	1 197	1 028	766	849	1 040	964	1 154	1 523	198%
GEO	9	12	17	13	23	39	50	26	27	22	244%
MOL	42	57	92	101	115	139	106	108	162	226	533%
UA	1 944	3 277	4 538	4 623	4 319	4 258	3 649	3 995	5 154	5 564	286%
V4 export to	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% 2009-2018
EAP	5 920	7 929	9 167	10 768	11 468	8 961	7 646	8 430	10 462	11 579	196%
ARM	41	55	102	75	69	77	91	66	90	117	285%
AZE	197	258	329	273	311	279	298	217	247	210	107%
BEL	1 196	1 706	1 806	2 123	2 442	2 162	1 613	1 563	1 705	1 903	159%
GEO	87	115	150	209	198	199	207	241	262	251	289%
MOL	180	238	290	362	453	406	287	295	354	394	220%
UA	4 220	5 558	6 489	7 727	7 994	5 838	5 150	6 049	7 804	8 705	206%

Forrás: Eurostat, saját összeállítás

A V4-ek exportja a 2009-es közel 6 milliárd eurós szintről közel 12 milliárd euróra nőtt 2018-ra. Ami az egyes V4 partnereket illeti, a vizsgált időszakban Magyarország exportja nőtt a legdinamikusabban, közel 2,5-szeresére. Ezután következik Csehország exportteljesítménye, majd Lengyelországé. A legkisebb mértékben Szlovákia exportja nőtt, ezen ország kivitele közel 1,5-szörösére emelkedett. A forgalom nagyságát illetően erős lengyel dominancia figyelhető meg, mivel a lengyel export adja a teljes V4 export több, mint felét.

Ami a V4 országokba irányuló importot illeti, az dinamikusabban nőtt 10 év alatt, mint az export, mivel több mint 2,5-szeresére bővült. Az importnövekedést tekintve is Magyarország vezet 280%-al, majd szorosan mögötte következik Lengyelország. Szlovákia és Csehország közel azonos importnövekedést produkált, 230% és 226%-al. Az import esetében is elmondható, hogy 2012 után, majd 2014-et követően is megtorpanás következett be, melyek közül az utóbbi részben magyarázható Ukrajna gazdasági és politikai válságával. A legtöbb import Lengyelországba irányuló, ugyanakkor a lengyel dominancia kevésbé jelentős az importban, mint az exportban, mivel a cseh behozatal is jelentős, bár nem növekedett olyan dinamikusán, mint a lengyel import.

A 2. ábra az első ábra kiegészítéseként az egyes Keleti Partnerség országokra lebontva ad képet a V4-es országokkal folytatott kereskedelemről mind az export, mind az import tekintetében. A V4 országokba irányuló import közel 2/3-a Ukrajnából származik. Azt követi a Belorussziából, majd Azerbajdzsánból érkező import. Ami az egyes Keleti Partnerség országokból érkező import növekedésének dinamikáját illeti, az Örményországból érkező import több, mint 7-szeresére nőtt, bár a volumene elenyésző, mivel alig haladta meg a 10 millió eurót 2018-ban. A Moldovából származó import is jelentős növekedést mutat, több mint 5-szörösére bővült, illetve az Ukrajnából érkező import is közel 3-szorosára emelkedett, és 2018-ban több mint 5,5 milliárd eurót tett ki.

Az egyes Keleti Partnerség országokba irányuló V4 export alakulása kapcsán a következő megállapítások tehetők. Alapvetően elmondható, hogy az export, Georgia kivételével egyik partnerország esetében sem nem nőtt olyan mértékben, mint az import. A Georgiába irányuló V4 export közel 3-szorosára emelkedett. Közel hasonló növekedés volt megfigyelhető Örményország esetében is. Az Azerbajdzsánból érkező import teljesített leggyengébben, csak 7%-ot emelkedett a 10 év során. A V4 exportot összességében tekintve, hasonlóan nagy koncentrációt mutat, mint az import, közel 2/3-a

Ukrajnába irányul. A valamivel több, mint 11,5 milliárd eurós V4 exportból Ukrajna közel 9 milliárd euróval vette ki a részét 2018-ban.

3. Ábra: A V4 árukereskedelmének alakulása a Keleti Partnerség országaival a V4-ek teljes árukereskedelmi forgalmához viszonyítva (millió euró)

Figure 3: The evolution of trade in goods between V4 and EaP countries compared to total trade in goods of V4 countries (Mio EUR)

IMPORT	Total import 2009	EAP import 2009		Total import 2018	EAP import 2018	
CZ	75 314	920	1,22%	156 458	2 083	1,33%
HU	55 750	577	1,03%	103 057	1 618	1,57%
PL	107 155	1 431	1,34%	227 796	3 934	1,73%
SK	39 898	334	0,84%	78 727	766	0,97%
V4	278 117	3 262	1,17%	566 038	8 401	1,48%
EXPORT	Total export 2009	EAP export 2009		Total export 2018	EAP export 2018	
CZ	80 983	819	1,01%	171 260	1 770	1,03%
HU	59 513	1 186	1,99%	106 498	2 935	2,76%
PL	97 865	3 524	3,60%	223 213	6 304	2,82%
SK	40 208	391	0,97%	79 137	571	0,72%
V4	278 569	5 920	2,13%	580 109	11 579	2,00%

Forrás: Eurostat, saját szerkesztés

Miután megvizsgáltuk a V4 országoknak a Keleti Partnerség országaival folytatott árukereskedelmének alakulását, érdemes azt összevetni a V4-ek teljes árukereskedelmi forgalmával, illetve annak változásaival. A 3. ábra alapján elmondható, hogy a Keleti Partnerség országai kis részét adják a V4 országok árukereskedelmének. Míg a teljes importjuknak valamivel több, mint 1%-át adták a partnerországok 2009-ben, addigra 2018-ban ez megközelítette a 1,5%-ot. Így elmondható, hogy a V4 országok importjában nőtt a partnerországok súlya a 10 év alatt. Ami az exportot illeti, a Keleti Partnerség országai nagyobb súlyt képviselnek, ugyanakkor az arányuk a teljes exportban némileg csökkent. A partnerországokba irányuló export a teljes V4 exportnak 2,13%-a volt 2009-ben és 2018-ban ez 2%-ra csökkent. Amennyiben az egyes V4 országokat vizsgáljuk, import oldalon Lengyelország esetében bírnak legnagyobb súllyal a partnerek, viszont Magyarország

esetében nőtt a legnagyobb mértékben a részesedésük 1,03%-ról 2009-ben 1,57%-ra 2018-ban. Az exportot tekintve magasan Lengyelország esetében volt a partnerek részesedése a legnagyobb 2009-ben 3,6%-al, mely 2018-ra 2,82%-ra csökkent. Az export terén is Magyarország esetében nőtt a partnerek részesedése a legdinamikusabban: míg 2009-ben a 2%-ot sem érte el, 2018-ban már 2,76%-ot tett ki. Mind export, mind import oldalon Szlovákia külkereskedelmében a legkisebb az aránya a V4 országok között a Keleti Partnerség országainak.

4. Ábra: A V4 árukereskedelmének alakulása a Keleti Partnerség országaival a V4-ek EU-n kívüli teljes árukereskedelmi forgalmához viszonyítva (millió euró)

Figure 4: The evolution of trade in goods between V4 and EaP countries compared to total extra-EU trade in goods of V4 countries (Mio EUR)

IMPORT	Extra-EU import 2009	EAP import 2009		Extra-EU import 2018	EAP import 2018	
CZ	16 458	920	5,59%	36 726	2 083	5,67%
HU	17 319	577	3,33%	25 926	1 618	6,24%
PL	29 299	1 431	4,89%	68 316	3 934	5,76%
SK	9 970	334	3,35%	15 947	766	4,80%
V4	73 046	3 262	4,47%	146 916	8 401	5,72%
EXPORT	Extra-EU export 2009	EAP export 2009		Extra-EU export 2018	EAP export 2018	
CZ	12 023	819	6,81%	26 769	1 770	6,61%
HU	11 795	1 186	10,06%	19 349	2 935	15,17%
PL	19 666	3 524	17,92%	43 356	6 304	14,54%
SK	5 510	391	7,10%	11 492	571	4,97%
V4	48 994	5 920	12,08%	100 966	11 579	11,47%

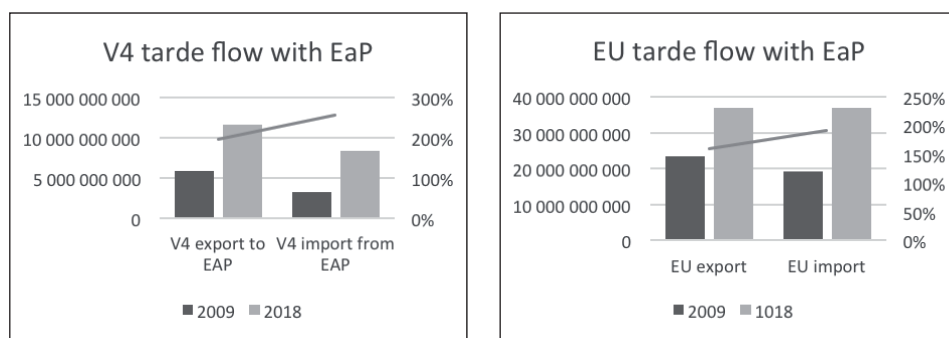
Forrás: Eurostat, saját szerkesztés

A 4. ábra jól mutatja, hogy amennyiben a partnerek részesedését a V4 országok EU-n kívüli kereskedelméhez viszonyítjuk, akkor már jelentős a súlyuk. Az importban 2009-ben közel 5%-os arányt, 2018-ban már 5,72%-os arányt képviseltek. Az exportot tekintve még nagyobb súlyt adnak, 2009-ben valamivel több, mint 12%-os volt a részarányuk, amely 2018-ra némileg mérséklődött megközelítve a 12%-ot. Az exportban a partnerek részaránya

Lengyelország és Magyarország esetében a legjelentősebb, mindkét esetben 15% körül mozgott 2018-ban. Míg Magyarország esetében ez az arány jelentős növekedést követően 10%-ról nőtt 15%-ra, addig Lengyelország esetében közel 18%-ról csökkent le.

5. Ábra: a Keleti Partnerség országaival folytatott árukereskedelem alakulásának összehasonlítása a V4-ek és EU között

Figure 5: Comparison of the evaluation of V4 and EU trade in goods with EaP countries

Forrás: Eursotat, saját összeállítás

Végül érdemes megvizsgálni, hogy a V4 országok hogyan teljesítettek az EU átlaghoz képest a Keleti Partnerség országaival folytatott árukereskedelem bővítése terén. A 4. ábra jól szemlélteti, hogy a V4 országok jóval az EU átlag felett teljesítettek az elmúlt 10 éves időszakban. Míg a V4-ek importja több, mint 2,5-szeresére nőtt, addig az EU importja kevesebb, mint 2-szeresére. Az export oldalon is szembetűnő a különbség, míg a V4-ek exportja közel 2-szeresére emelkedett, addig az EU importja közel 1,5-szeresére.

3.2. Az árukereskedelem szerkezete és annak változásai

A V4-ek és a Keleti Partnerség országai közötti árukereskedelmi forgalom alakulásának részletes áttekintését követően, érdemes megvizsgálni az árukereskedelem szerkezetét és annak főbb változásait. Ehhez a vizsgálathoz az Eurostat SITC nomenklatúra alapján képzett árufőcsoportok adatbázist vesszük alapul. E kapcsán nem használunk ábrákat, hanem az Eurostatból lekért adatok alapján vizsgáljuk meg az egyes Keleti Partnerség egyes országaival folytatott árukereskedelem szerkezetét és annak alakulását.

2009-ben az Örményországból származó import 35%-át nyersanyagok, 27%-át késztermékek, 16%-át élő állatok és élelmiszerek, illetve 14%-át a dohány és alkoholos termékek tették ki. Az Örményországból érkező import jelentős átalakuláson ment át 10 év alatt, 2018-ban az import 68%-át már a késztermékek tették ki és csak 6%-át adták a nyersanyagok. Ez jól szemlélteti, hogy míg korábban a még feldolgozatlan termékeket exportálta Georgia a V4 országokba, addig 2018-ban az export döntő többségét már a késztermékek adták, melyek elsősorban Lengyelországba érkeztek. A V4-ek Örményországba irányuló exportja jelentős koncentrációt mutatott: 35%-35%-át a gépek és szállítóeszközök, illetve késztermékek, valamint 21%-át a vegyipari termékek tették ki 2009-ben. 2018-ban tovább nőtt a gépek és szállítóeszközök aránya 48%-ra, míg a késztermékek aránya 24%-ra csökkent. A vegyipari termékek aránya minimális csökkenést mutatott 20%-os arányával. A gépek és szállítóeszközök exportjának növekedése elsősorban a cseh export jelentős növekedésének köszönhető.

Az Azerbajdzsánból származó import 98%-át energiahordozók tették ki 2009-ben, mely arány 2018-ban tovább nőtt 99%-ra. Ezek az energiahordozók 100%-ban a cseh piacra kerültek. A V4-ek exportjának 45%-át a gépek és szállítóeszközök adták, melynek jelentős részét a magyar export adta, 24%-át késztermékek és 23%-át vegyipari termékek tették ki 2009-ben. 2018-ban a gépek és szállítóeszközök aránya 36%-ra csökkent, melynek elsődleges oka a magyar export jelentős csökkenése volt. Ezzel szemben a magyar export jelentős növekedést mutatott az alkoholos és dohánytermékek esetében, így e termékeknek az aránya 6%-ra emelkedett a V4-ek exportjában. A késztermékek 31%-ot, a vegyipari termékek 17%-ot tettek ki.

A Belorussziából érkező import 2009-ben nagy koncentrátságot mutatott, annak 55%-át az energiahordozók tették ki. Ezt követték a készárúk 21%-os és a vegyipari termékek 13%-os részesedéssel. A belorusz export, azon belül az energiahordozók döntő része Lengyelországba irányult. 2018-ra a belorusz export diverzifikálódott és már a késztermékek adták a 38%-át, míg az energiahordozók aránya 32%-ra csökkent, a vegyipari termékek aránya pedig 16%-ra nőtt. A belorusz exportból a lengyel részesedés 2018-ra még tovább emelkedett. Ami a V4-ek exportszerkezetét illeti, 2009-ben annak 39%-át adták a gépek és szállítóeszközök, 32%-át a késztermékek és 20%-át a vegyipari termékek. 2018-ra a gépek és szállítóeszközök aránya tovább nőtt 40%-ra, a késztermékek aránya 29%-ra, a vegyipari termékeké 16%-ra csökkent, ugyanakkor az élelmiszerek és élő állatok aránya 7%-ról 12%-ra emelkedett. A V4 export esetében is Lengyelország dominál $\frac{3}{4}$ -es részesedéssel.

A Georgiából érkező import nagymértékű koncentrációt mutatott 2009-ben, annak 73%-át az élelmiszerek és élő állatok, 17%-át alkoholos italok és dohánytermékek tették ki. Az georgiai export több mint fele Csehországba irányult. 2018-ra jelentős diverzifikációs folyamat ment végbe a partnerországból érkező import szerkezetében. Az élelmiszerek és élő állatok aránya 27%-ra csökkent, az alkoholos italok és dohánytermékek aránya 32%-ra emelkedett, illetve a készáruk aránya 20%-ra és a vegyipari áruk aránya 18%-ra nőtt. 2018-ra a Georgiából érkező import több mint fele már Lengyelországba ment és csak valamivel több, mint 1/3-a Csehországba. 2009-ben a V4-ek exportja is jelentős koncentrátságot mutatott. Annak 42%-át a vegyipari áruk tették ki, melyek főleg Lengyelországból és Magyarországról érkeztek, 31%-át a főleg Csehországból érkező gépek és szállítóeszközök és 19%-át a döntően Lengyelországból, valamint Csehországból származó késztermékek adták. 2018-ra a vegyipari áruk aránya 29%-ra csökkent, a főleg Csehországból származó gépek és szállítóeszközök aránya 33%-ra nőtt. A késztermékek aránya 22%-ra és a főleg Lengyelországból származó élelmiszerek és élő állatok aránya 14%-ra emelkedett.

A Moldovából érkező import több mint felét, 53%-át főleg a Lengyelországba és Szlovákiába irányuló késztermékek, 23%-át az alkoholos italok és dohányárúk, illetve 10%-át az élelmiszerek és élő állatok adták 2009-ben. 2018-ban a késztermékek aránya 55%-ra nőtt, mely után a gépek és szállítóeszközök következtek 20%-kal és 10-10%-kal az élelmiszerek és élőállatok, valamint az alkoholos italok és dohánytermékek. A V4-ek exportja jóval diverzifikáltabb volt, 2009-ben ennek 37%-át a késztermékek, 22-22%-át a gépek és szállítóeszközök, illetve főleg magyar eredetű vegyipari termékek, valamint 14%-át az élelmiszerek és élő állatok tették ki. 2018-ban a késztermékek aránya nem változott, viszont elsősorban a lengyel gépek és szállítóeszközök aránya 33%-ra nőtt, míg a vegyipari áruk aránya 15%-ra, az élelmiszerek és élő állatoké 12%-ra csökkent.

Az Ukrainából érkező import már jóval diverzifikáltabb volt 2009-ben is, mint a többi Keleti Partnerség országáé. Ugyanakkor az exportjának feldolgozottságát illetően voltak elmaradásai. Az onnan származó import 34%-át a főleg Csehországba szállított nyersanyagok, 25%-át késztermékek és 22%-át gépek és szállítóeszközök adták. 2018-ra a nyersanyagok aránya 29%-ra, a gépek és szállítóeszközök aránya 20%-ra csökkent, a késztermékeké 27%-ra emelkedett. Az import közel fele Lengyelországba, közel 1/3-a Magyarországra irányult. A V4-ek exportja viszonylag koncentrált volt, 2009-ben 35%-át az elsősorban lengyel késztermékek, 32%-át a döntően magyar és lengyel gépek és szállítóeszközök, illetve 19%-át a vegy-

ipari termékek adták. 2018-ra a késztermékek aránya 16%-ra csökkent, míg a gépek és szállítóeszközök aránya 36%-ra és a főleg Magyarországról származó energiahordozók aránya 14%-ra nőtt. A nagyrészt Lengyelországból származó vegyipari áruk aránya 15%-ra csökkent.

Az árukereskedelem szerkezetében bekövetkezett változások okainak feltárására további vizsgálatot igényelne a vizsgált időszakban a partnerországokban megvalósult termelő beruházások, elsősorban külföldi működőtőke beáramlásának vizsgálata, mely egy újabb kutatási téma lehet.

4. Következtetések

A Keleti Partnerség 10 éves eredményeit tekintve intézményi szempontból megállapítható, kereskedelmi kapcsolatok szorosabbá fűzésének megteremtésére irányuló uniós törekvések felemás eredményt hoztak. Míg Ukrajnával, Moldovával és Georgiával sikerült DCFTA megállapodásokat létrehozni, addig Örményországgal egy lazább kapcsolatot jelentő Átfogó Partnerségi Megállapodást lehetett kitárgyalni, míg az egy ilyen megállapodás létrehozását célzó tárgyalások Azerbajdzsánnal még nem zárultak le, Fehéroroszországgal pedig nem sikerült új megállapodást kitárgyalni és nem is folynak jelenleg erre irányuló tárgyalások.

E tanulmány fő vizsgálatát jelentő, V4-ek és Keleti Partnerség országai közötti árukereskedelem jelentősen bővült. Míg a V4-eknek a partnerekből származó importja több mint 2,5-szeresére, exportja közel 2-szeresére nőtt. Ez az uniós átlagot jóval meghaladja. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ugyan az árukereskedelem jelentősen bővült a partnerekkel, a V4-ek teljes árukereskedelmének csak kis részét adják és ez jelentősen nem változott. A partnerek a V4-ek teljes importjának 2009-ben több mint 1%-át, majd 2018-ban közel 1,5%-át adták, az exportrészarányuk valamivel több, mint 2%-ról 2%-ra mérséklődött.

Az egyes V4 partnerek teljesítményét tekintve Lengyelország a legdominánsabb szereplő, viszont Magyarország kereskedelmi forgalma nőtt a legdinamikusabban e partnerekkel. Magyarország esetében érdemes megemlíteni, hogy a vizsgált időszakban a teljes magyar árukereskedelemben is nőtt a partnerek részaránya: az import esetében 1%-ról több, mint 1,5%-ra, az export esetében kevesebb, mint 2%-ról 2,76%-ra. Szlovákia mind kereskedelmi volumenben, mind növekedésben a legutolsó helyet foglalja el. A V4 országoknak magasan Ukrajna a legfontosabb kereskedelmi partnerük a Keleti Partnerség országai közül és Örményországgal van a leg-

kisebb kereskedelmi forgalmuk. A legdinamikusabban Örményországgal és Moldovával bővült leginkább a kereskedelmi forgalom, mely elsősorban import oldalon jelentkezik.

Az árukereskedelem szerkezetét és annak változásait illetően alapvetően megállapítható, hogy a Keleti Partnerség országai V4 országokba irányuló exportja a legtöbb esetben nagyon koncentrált volt és jelentős részét tették ki 2009-ben a nem vagy csak kis mértékben feldolgozott termékek, ugyanakkor már 2018-ra az exportjuk jelentős diverzifikációt mutatott és eltolódott a feldolgozott, késztermékek irányába. E trend alól Azerbajdzsán kivételt jelent, mivel exportját szinte kizárólag energiahordozók teszik ki. A V4-ek exportszerkezetét tekintve jóval diverzifikáltabb volt már 2009-ben. Annak jelentős részét a magasabb hozzáadott értéket képviselő feldolgozott termékek adták és ez tovább nőtt 2018-ra. Az exportot főleg késztermékek, gépek és szállítóeszközök, illetve vegyipari termékek dominálják.

A vizsgált adatok arra mutatnak, hogy a minimális forgalmi részarányt képviselő és ezért hektikus változásokat könnyebben produkáló Örményországtól eltekintve, a DCFTA partnerekkel az utóbbi években alapvetően az átlag fölött nő a forgalom és ez – éppen e megállapodások kedvezőbb feltételeinek köszönhetően – minden bizonnyal így is marad. Méreténél fogva, gazdasági potenciálja alapján és földrajzi elhelyezkedése miatt is Ukrajna szerepe meghatározó és az is marad. Bár a Keleti Partnerség országok részesedése a V4-ek teljes kereskedelmében jelenleg minimális, ugyanakkor a V4-ek EU-n kívüli 3. országokkal folytatott kereskedelmében már jelentős. A V4-ek EU-n kívüli importjának 2009-ben közel 5%-át, míg 2018-ban már közel 6%-át tették ki. Az export esetében még jelentősebb ez az arány, 12% körül alakult a vizsgált időszakban, sőt Lengyelország és Magyarország esetében már 15% volt 2018-ban. Ezek alapján megállapítható, hogy a V4 országoknak érdemes a Keleti Partnerség országaival való kapcsolatokra a jövőben még hangsúlyosabban fókuszálni.

JEGYZETEK / NOTES

1. Varga Ágnes (2009): Keleti Partnerség: a prágai csúcstalálkozó eredményei. *Nemzet és Biztonság*. 2009/6. szám. 1. old.
2. Zsuzsa Ludvig (2014): The EU and Its Eastern Partners: Conditionality and Expected Benefits-How Does the Russia Factor Matter? In: Tamás Szigetvári (ed.): *Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union*. *East European Studies* No.5 p. 189-213.
3. Tamás Szigetvári (2014): The Development of EU trade policy towards neighbouring countries. In: Tamás Szigetvári (ed.): *Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union*. *East European Studies* No.5 p. 24.
4. Ludvig (2004) p. 189-213.
5. Itt érdemes felhívni a figyelmet, hogy az Európai Parlament 2014-ben viszont olyan határozatot fogadott el, ami a tagságot a DCFTA-vel rendelkező országok számára, mint minden más európai ország számára, a feltételek teljesítése esetére, kilátásba helyezi. A 2014/2717(RSP) EP határozat 33. pontja a következőképpen szól: „Reiterates its view that the AAs with Ukraine and the other EaP countries do not constitute the final goal in their relations with the EU; points out in this connection that, pursuant to Article 49 of the Treaty on European Union, Georgia, Moldova and Ukraine – like any other European state – have a European perspective and may apply to become members of the Union provided that they adhere to the principles of democracy, respect fundamental freedoms and human and minority rights and ensure the rule of law;”
6. Gálik Zoltán (2016): Az Európai Unió szerepének értékelése az ukrainai konfliktusban. *REGIO* 24. évf. (2016) 1. szám 6-19.
7. Lásd az Európai Bizottság 2006-ban kiadott ún. Global Europe közleményében lefektetett kritériumokat annak tekintetében, hogy milyen ambíciószinttel kellene egy uniós FTA-nak rendelkeznie (elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0567:FIN:en:PDF>).
8. Richard Youngs and Kateryna Piscchinkova (2013): *Smart Geostrategy for the Eastern Partnership*. Carnegie Europe
9. Izabela Albrycht et al (2010): The Eastern Partnership in the context of the European Neighbourhood Policy and V4 agenda, In Izabela Albrycht (szerk.). *The Kosciuszko Institute*
10. Veronika Movchan, Volodymyr Shportyuk (2012): EU-Ukraine DCFTA: the Model for Eastern Partnership Regional Trade Cooperation. *CASE Network Studies &Analyses* No. 445/2012
11. Ecorycs (2007): Trade Sustainability Impact Assessment for the FTA between the EU and Ukraine within the Enhanced Agreement. CASE

12. Ecorys (2012): Trade Sustainability Impact Assessment in support of negotiations of a DCFTA between the EU and Georgia and the Republic of Moldova. CASE
13. https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eastern-partnership_en?page=1. hozzáférve: 2020. 02. 05.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Albrycht, Izabela et al (2010): The Eastern Partnership in the context of the European Neighbourhood Policy and V4 agenda, In: Izabela Albrycht (ed.). The Kosciuszko Institute, Krakow.
- Bayramov, Vugar (2014): Azerbaijan's Experiences on Developing Trade and Trade Policy Relations with the European Union. In: Tamás Szigetvári (ed.): Developing Trade and Trade Policy Relations with the European Union. East European Studies No.5. Budapest. Institute of World Economics MTA KRTK, 161-188.old.
- Ecorys (2007): Trade Sustainability Impact Assessment for the FTA between the EU and Ukraine within the Enhanced Agreement. CASE
- Ecorys (2012): Trade Sustainability Impact Assessment in support of negotiations of a DCFTA between the EU and Georgia and the Republic of Moldova. CASE
- Gálik, Zoltán (2016): Az Európai Unió szerepének értékelése az ukrániai konfliktusban. REGIO 24. évf. (2016) 1. szám 6-19. old.
- Kakulia, Merab (2014): Georgia's Experience on Developing Trade and Trade Policy Measures with the European Union. In: Tamás Szigetvári (ed.): Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union. East European Studies No.5. Institute of World Economics MTA KRTK, 137-160. old.
- Ludvig, Zsuzsa (2014): The EU and Its Eastern Partners: Conditionality and Expected Benefits-How Does the Russia Factor Matter? In: Tamás Szigetvári (ed.): Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union. East European Studies No.5. Institute of World Economics MTA KRTK, 189-213. old.
- Lupusor, Adrian (2014): Moldova's Progress in Eastern Partnership: Moving from Success Story to Success Reality. In: Tamás Szigetvári (ed.): Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union. East European Studies No.5. Institute of World Economics MTA KRTK, 113-136. old.
- Movchan Veronika, Shportyuk Volodymyr (2012): EU-Ukraine DCFTA: the Model for Eastern Partnership Regional Trade Cooperation. CASE Network Studies &Analyses No. 445/2012

- Shynkaruk Lidia, Baranovska Irina, Herasimova Olena (2014): Ukraine's Experiences on Developing Trade and Trade Policy Relations with the European Union. In: Tamás Szigetvári (ed.): Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union. East European Studies No.5. Institute of World Economics MTA KRTK, 85-112. old.
- Szigetvári, Tamás (2014): The Development of EU trade policy towards neighbouring countries. In. Tamás Szigetvári (ed.): Developing Trade and Trade Policy Relations with The European Union. East European Studies No.5. Institute of World Economics MTA KRTK, 9-34. old.
- Varga, Ágnes (2009): Keleti Partnerség: a prágai csúcstalálkozó eredményei. Nemzet és Biztonság.2009/6. szám. 1. old.
- Youngs Richard and Piscchinkova Kateryna (2013): Smart Geostrategy for the Eastern Partnership. Carnegie Europe